

ÖMRÜN HESABATI

Anar 80 illik ömrünün hesabətini verir; Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətləri ilə, Türk dünyasının birliyi naminə dəyərli fəaliyyəti ilə, Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında böyük xidmətləri ilə, Azərbaycan ədəbiyyatının nəzəri məsələlərini və inkişaf yolunu dərinlən bilən bir ədəbiyyatşünas kimi, böyük elmi, nəzəri, ədəbi-bədii düşüncə sahibi kimi, çağdaş ədəbiyyatşünas, yazıçı təfəkkürü ilə, Azərbaycan nəsrinin inkişafında kəmiyyət və keyfiyyət baxımından məhsuldarlığı ilə, yüksək bədii dəyərlərə malik bədii əsərləri ilə, ədəbiyyatımızın keyfiyyətlərini, bədii siqlətini səciyyələndirən nasir kimi, tənqidi düşündürən problemlərin həllinə imkan yaradan əsərlərindəki ideya-məzmun xüsusiyyətləri ilə, həyat materiallarına əsaslanan, bələd olduğu həyatdan, mühitdən mövzu seçməsi, şəhər mühitindən gözəl əsərlər yazma bilməsi ilə, cəmiyyətin ictimai-siyasi, əxlaqi, mənəvi problemlər müstəvisində bədii təhlilini verə biləcək mənalı əsərləri ilə, milli yaddaşımızı oyadan əsərləri ilə, milli-mənəvi dəyərləri əbədiləşdirən bir-birindən zəngin keyfiyyətlərə, xarakterlərə malik tarixi obrazları yenidən gündəmə gətirməsi ilə, türk dünyasının bütövlüyü, birliyi, gücü müqabilində qazanılmış böyük tarixi həqiqətlərə çevrilib baxmağa məcbur etdiyi tarixi həqiqətləri bədiiləşdirib, yazıçı düşüncəsindən keçirib, dərin ümumiləşdirmə vüsəti ilə özümü qaytarması ilə, mənəviyyətə, milli ləyaqətə xidməti ilə, xalqımızın milli yaddaşını qorumaq üçün verdiyi töhfələri ilə, kommunist rejiminin siyasi təzyiqlərinə qarşı yazdığı dəyərli əsərlərlə qalib gəlməsi ilə, həqiqətə, düzlüyə, dürüslüyə xidməti ilə, mənfur əməl sahiblərinin təhqir və təzyiqlərinə qarşı "bağışlamaları" ilə, cəmiyyətin tör-töküntülərinin təhqirlərinə qarşı ədalətli davranışları ilə, mübariz əzmi ilə, böyük düşüncə, milli qeyrət sahibi olması ilə, yurduna, vətəninə olan sönməz sevgisi ilə, torpaqlarımıza göz dikənlərə qarşı amansızlığı ilə, nahaq qanlar tökən bədnam qonşularımıza qarşı sət, tələbkər vətəndaş qeyrəti ilə, insan iradəsindən asılı olmayan hiss və duyğuları yaratdığı zəngin xarakterlər fəvqündə ifadə etmək istedadı ilə...

Təbii ki bu siyahını xeyli artırmaq olar.

Onun bir-birindən zəngin xarakterlərə malik obrazlar qalereyası var. Bu obrazları, surətləri yaradarkən Anar dağa, daşa əl atmır. Burada yazıçı məfkurəsi, bədii düşüncə, bədii təxəyyül gerçəkliyi əsas götürülür. İdeal qəhrəmanlar yaratmış, əsərlərində real həyat həqiqətlərinə əsaslanan mürəkkəb

insan xarakterləri olduğu kimi verilir. Müsbət, mənfi qəhrəman məsələsi sovet nəzəriyyə sistemində əsaslanan düşüncə burda yoxdur. İnsan bütün xarakteri, arzu və istəkləri, hiss və duyğuları, təzadlı düşüncələri, dünyagörüşü ilə qabardılır. Bu qabardılmada yazıçı əldən, ayaqdan getmir, müdaxiləsi yox dərəcəsinədir. Sırf, zəngin bədii təxəyyülünə söykənir; təkcə "Beş mərtəbənin altıncı mərtəbəsi" əsəri haqqında deyilən fikir həqiqətdir ki, əsərdə Təhminə və Zaur obrazlarının bədii təcəssümündə müəllif müdaxiləsi heç bir rol oynamır. Müəllif bu obrazları naturadan necə götürübsə, eləcə də rəsm edir. Anarın sənətkar istedadı hər iki obrazın xarakterini axıra qədər düzgün dərk etməsində və bütün mürəkkəbliyi və ziddiyyətləri ilə estetik təhlil predmetinə çevrilməsindədir" (T.Salamoğlu).

Zamanın bütün sosial, ictimai, əxlaqi məsələləri sanki bu surətlərin xarakterində açılır.

Anarın əsərlərinin kompozisiyası, quruluşu, mürəkkəb kontruksiyaya

ANAR – 80...
Şəxsiyyətin tarixi

malik süjetləri tənqidçilərin araşdırmalarında yetərincə elmi-nəzəri təhlil və tədiqini tapmışdır.

Ömrünün 60 ilindən çoxunu xalqına, dövlətinə, onun ədəbiyyatımızın, mədəniyyətinin inkişafına xidmətə sərf edən yazıçı Anarın ünvanına gələn yüzlərlə təbrik teleqramların, məktubların, yazılan məqalələrin, onun yaradıcılığı ilə aparılan müsahibələrdən bir qismini bu kitaba daxil etmişik. Yazıçıya bəslənən böyük hörmət və ehtiram, oxucu, tamaşaçı sevgisi - bu reallıq onun 80 illik ömrünün bəzəyidir. Yazıçı üçün dünyada oxucu hörməti, ehtiramı dəyəri ölçüyə gəlmir. Yaxşı sənətkar, istedadlı sənətkar da xalqın, millətin sərvətidir. Anar müəllimi hər gün görürəm, yadıma Həsən Məmmədovun Anarın ssenarisi əsasında çəkilmiş Dədə Qorqud surətini xatırlayıram. 80 illik ömründə üç yüz il yaşamış olduğu güman edilən Dədə Qorqud timsallı yazıçıya həyatın gözəlliklərini bundan sonra da görmək arzusunun diləyirik. Onun nə həyatından, nə yaradıcılığından bəhs etmək niyyətində deyiləm. Anar yaradıcılığından bəhs edən "Anar və folklor" monoqrafiyamda yetərincə Azərbaycan ədəbiyyatının, ümumilikdə Azərbaycan nəsrinin, kinosunun, teatrının, tənqidinin, publisistikasının tanınmış görkəmli simasının, çağdaş dünyamızın qüdrətli söz ustasının elmi-nəzəri,

ədəbi-bədii, fəlsəfi-mifoloji, publisist kimi rolu, fəaliyyəti geniş tədqiq və təhlilini tapmışdır. Bu kitabımız da Anar yaradıcılığına hörmət və ehtiramın ifadəsidir.

İnsan oğlu gəldi-gedəridir. Ondan sonra qalan onun haqqında deyilən sözdür. Sözü qüdrəti qılıncdan da kəsəlidir. Qılıncdan kəsərli, qılıncdan ötkəm söz dünyasının xalqımızın payına düşən Zərdüştü, Qətran Təbrizisi, Nizamisi, Xaqanisi, Bəhmənyarı, Mis-kin Abdalı, Füzulisi, Xətəisi, Qurbanisi, Vaqifi, Mirzə Cəlili, Aşiq Ələsgəri, Vurğunu, Rəsulu, Bəxtiyarı, Süleymanları... sırasında möhtərəm yeri olan Anar bilir söz nədir...

Dünya qədimdir, əzəli və sonu bilinməyən dünyadır, sözdən ilmələr atdığı, naxışlar saldığı, ürəklər oxşadığı, ruhu qidalandırdığı insan oğlunu kamillik zirvəsinə çatdırdığı bir dünyadır. Anar bu əzəli və qədim dünyada ömrü, taleyi ilə iki əsrin və iki minilliyin üzərində körpü salmış istedad sahibidir. Ədəbi-bədii mühitimizin dəyərli şəxsiyyəti, orijinal düşüncə sahibidir. Sovet imperiyasının totalitar ideologiyası olan marksizm-leninizmin ideyalarının tüğyan etdiyi bir dövrdə ictimai fikir tarixinə yeni əsərləri ilə imza atmış Anar Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə 60-cılar nəslinin görkəmli nümayəndəsi kimi daxil olmuşdur.

Anar, Elçin yaradıcılığı 60-cılar nəslinin zirvəsi sayılmalıdır. Sovet dönəmində bədii düşüncə sahəsində orijinal əsərlərə imza atan yazıçı və şairlərimiz mənəvi təzyiqlərə məruz qalsalar da ədəbiyyat sahəsindəki cəsarətli addımları bu gün üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu çox gözəl bilir.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında, xüsusilə, nəsrimizdə yazıçının insanın ideoloji çərçivəni qıraraq onun hissələrini, duyğularını önəmə çəkməsi, onun ələminə nüfuz edə bilməsi, sovet ideologiyasının müsbət qəhrəman yaratmaq kimi düşüncələrdən uzaqlaşaraq insanın mənəvi-əxlaqi, sosial-siyasi, ictimai varlığında keyfiyyətləri daha yüksək şəkildə qabarda bilməsi, cəmiyyətə, insanlara, aləmə fərqli baxışlarla baxan yeni obrazlar, surətlər gətirməsi, onların standart baxışlardan uzaq düşüncələri, ədəb-tənqiddə mübahisələrə, polemikalara geniş yer açan məsələləri ədəbiyyata gətirməsi, mövzu çeşidlərinin rəngarəngliyini oxucu kütləsinin özünə daha çox cəlb etməsi, belə əsərləri, bu əsərlərdəki bütün xarakterləri ilə birgə verilən, mürəkkəb insan xarakterlərinin verilməsi ustalığına malik yazıçının qazandığı uğurların onun nüfuzuna, oxucu məhəbbətinə geniş yer açması gözənilməz ədəbi uğurlar idi... və bu uğurlara ilk imzasını qoyanlardan bəlkə də birincisi Anar idi. Anarın "Beş mərtəbənin altıncı mərtəbəsi" əsəri məhz Anar düşüncəsinin bədii məhsulu idi. Yadımdadır ki, oxucular arasında bu əsər əl-əl gəzirdi. İlyas Əfəndiyevin Səriyyəsi, Anarın Təhminəsi... O dövr ədəbi-tənqidinin bu əsərlərdəki ideya və məzmun xüsusiyyətlərinə, əsərdə qoyulan problemlərin həllinə fərqli, mübahisəli baxışları ilə gündəmə gəlmişdi. Ədəbi-tənqidin nə düşündüyündən çox yazıçı müasir oxucusunun nə düşündüyünü daha əsas götürmüşdü. "Ağ liman", "Otel otağı", "Ağ qoç, qara qoç", "Göz muncuğu", "Keçən ilin son gecəsi", "Asılıqanda işləyən qadının söhbəti", "Mən, sən, o və telefon", "Gürcü ailəsi", "O gecənin səhəri",

"Qırmızı limuzin", "Vahimə", "Yaxşı padşadın nağılı", "Əlaqə" və s. kimi povest, roman və hekayələrin, əsərlərin müəllifidir. Burada azad insan, gerçəkliyə intellektual yanaşma tərz, ədəbiyyatda həyata nüfuzun yeni üsulu, onun romanlarındakı qəhrəmanların həyata, insanlığa, duyğulara, hisslərə baxışlarının fərdiliyi, onların öz daxili istəklərinə uyğun yaşamaq istəyi, mənəvi azadlıq duyğularının püskürək mühit və cəmiyyət sferasından çıxması - insanın mənəvi varlıq instiktinin qüdrəti, zəncirlərə, buxovlara dözməyən insanın onları qırdığı kimi, içindəki mənəvi-əxlaqi adət-ənənələrə qarşı etirazı, çərçivə içərisində yaşamaq istəməməsi - bütün bu reallıqların bədii ədəbiyyatda inikası yazıçıdan ustalığ tələb edirdi. Eyni zamanda yazıçıdan real həyat həqiqətlərinə sosial estetik baxımdan yüksək müasir baxış tələb edirdi.

Sovet imperiyası çökdükdən sonra Azərbaycan xalqının milli ideologiyası olan, "türkcülüyün vətən əxlaqi müstəvisində dərk edilən" azərbaycançılıq ideologiyasını həm əsərlərində, həm də ictimai-siyasi fəaliyyətində əsas tutan bir yazıçı, tarixi şəxsiyyət kimi də yaddaqalandır. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının deputatı kimi - ictimai xadim kimi, eləcə də yazıçı kimi, böyük sənətkar kimi tanıdığımız, bütün türk dünyasının tanınmış sənətkarı 80 illik ömrünün hesabətini verməyə layiqdir.

Anarın böyük sənətkarlığımızın, xüsusilə, repressiya qurbanlarının taleyi, onların başı çəkən müsibətlər, bu böyük şəxsiyyətlərin əqidə saflığı uğrunda mübarizədə cismən məhv edilərsə də, mənən əbədi yaşaması məsələləri ssenarilərində, nəsr əsərlərində yüksək bədii ustalılıqla qabardılmışdır. Bu mövzuda əsərlər Azərbaycan xalqının Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Mikayıl Müşfiq, Abdulla Şaiq və adını çəkmədiyimiz onlarla ədəbi şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətini gələcək nəsillərin də dərinlən bilməsi üçün dəyərli.

Sözünü qüvvət, ANAR müəllim. Torpağın, dövlətinin, yurdunun dəyərini bilən, qədir-qiyətini uca tutan xalqın böyük dühalarının da dəyərini bilir...

Dəyərli sənətkarımız, 80 azdır, ömrünüz boyu qələmə aldığınız nəsrinizdə, kinoda, cizgi filmlərində, tamaşalarınızda, elmi-nəzəri əsərlərinizdə Dədə Qorqudu təbliğ etmişiniz. O böyük abidənin 1300 illik yubileyinin dünya səviyyəsində keçirilməsində əməyiniz olub. Dədə Qorqud ömürlü, Dədə Qorqud hörmətli olası!

Gülxani PSSNAH,
yazıçı, ədəbiyyatşünas